

UDK 811.112.2:371.3

81'243:316.774

Pregledni rad

Review paper

Ivica Tokić, Kenan Kadrić, Vahid Puškarević

MULTIMEDIJA U NASTAVI NJEMAČKOG JEZIKA

Brzim razvojem računarske tehnologije u 21. vijeku stvaraju se bolji uslovi za multimedijalni pristup u obrazovanju. U savremenim svjetskim trendovima u obrazovanju sve važniju ulogu imaju dostignuća računarske tehnologije. Mnoge škole na području Tuzlanskog kantona već posjeduju adekvatnu računarsku opremu koja može pomoći svim nastavnicima pri realizaciji nastavnih ciljeva i zadataka. Osnovni ciljevi rada su dati odgovore na pitanja kako uklopiti novije tehnologije, naprimjer jezičke obrazovne programe, u savremene pristupe u nastavi njemačkog jezika, koliko zapravo nastavnici primjenjuju novije tehnologije u svom nastavnom procesu te koliko su još aktuelne tradicionalne nastavne metode i tradicionalna nastavna sredstva.

Ključne riječi: multimedijalna nastavna sredstva, nastava njemačkog jezika, didaktika, metodika.

I dio

1. POJMOVNE RELACIJE NASTAVE NJEMAČKOG JEZIKA I DIDAKTIKE

1.1. O DIDAKTICI I UČENJU

Termin *didaktika* potječe od grčke riječi *didaskein* što znači 'poučavati', a uvode ga Komensky i Ratke¹, mada se kao pedagoška kategorija i funkcija pojavljuje s pojavom čovjeka jer su ljudi poučavali najprije usmenom predajom, a kada su prirodno-radna iskustva postajala prevelika, tek onda su nastajale škole. U središtu didaktičkih koncepcija bilo je učenje. Ratke je smatrao da je predmet didaktike umjetnost učenja dok je za Komenskog predmet didaktike umjetnost, učiti sve svemu.² Didaktika se tek krajem 20. stoljeća izdvaja kao samostalna nauka. Didaktiku možemo definirati kao pedagošku granu koja proučava zakonitosti obrazovanja, koja se bavi suštinskim problemima u obrazovanju, koja kontinuirano pokušava i ima zadatak da unaprijedi učenje i poučavanje koji čine temelje odgojno-obrazovnog rada.

Didaktika proučava ciljeve i zadatke nastave, didaktičke principe, organizaciju nastave, oblike rada u nastavi, nastavne metode, materijalno-tehničku osnovu nastave, tok i strukturu nastavnog procesa itd.

1.2. O NASTAVI I UČENJU NJEMAČKOG JEZIKA

Uloga i značaj njemačkog jezika, kao nastavnog predmeta u osnovnim i srednjim školama u TK i u drugim regijama BiH, sve više rastu nakon odluke Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta da se njemački jezik uvede kao drugi strani jezik u osnovnim i u nekim srednjim tehničkim i stručnim školama.³ Pojava i popularnost njemačkog jezika u školama širom BiH rezultat su naše historijske pozadine, našega geografskog položaja, uključivanja BiH u evropske integracijske procese i želje Bosanaca i Hercegovaca da postanu članovi Evropske unije jer za njih EU predstavlja multietničku zajednicu čiji su opstanak i prosperitet uvjetovani višejezičnošću. Privredne veze, studiranje u inostranstvu i tržište rada također zahtijevaju dobro poznavanje njemačkog jezika.

¹ Usp. Tulodziecki et al. (2009).

² ebd.

³ Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine (2004).

Međutim, nije samo dovoljno uvesti njemački jezik kao strani jezik u školu. Ima više faktora koji direktno utiču na to da učenje njemačkog jezika ne postane gubitak vremena i opterećenje za učenika: iskustvo i znanje nastavnika o djetetu, znanje o jeziku i poznavanje načina kako dijete uči strani jezik itd.

Poznavanje načina kako dijete uči jezik podrazumijeva zajedničko i povezano korištenje različitih nastavnih sredstava, odnosno metoda i medija koji doprinose optimalnoj realizaciji nastavnih zadataka i ciljeva u nastavi njemačkog jezika. U današnje vrijeme nemoguće je zamisliti nastavu njemačkog jezika bez korištenja i kombiniranja raznih metoda koje su postale važan i nezamjenjiv dio savremene stvarnosti. Odabir odgovarajućih metoda, kombiniranje metoda i raznih medija otvara nove mogućnosti korištenja u odgojno-obrazovnom procesu. Svaki nastavnik preferira pojedinu metodu, ali ne postoji jedna univerzalna metoda u nastavi njemačkog jezika koja se može pri svakom zadatku i problemu koristiti. Nužno je da nastavnik njemačkog jezika kombinira metode i da pronađe najefikasnije. Zadaće nastave na svakom obrazovnom stepenu određuju nastavne sadržaje, pristup, metode i postupke koji se primjenjuju u skladu s ciljem prema kojem je usmjerena nastava njemačkog jezika. Najbitnije je konkretno odrediti jezičnu kompetenciju koja će učenicima nakon završenog školovanja trebati. Tako se naprimjer u ekonomsko-tehničkoj srednjoj školi pri uvježbavanju i učenju novog vokabulara mora staviti fokus na stručne termine, fraze i izraze iz domena ekonomije, npr. *Buchführung, Währung, Zinsen* i sl., u srednjim medicinskim školama težište moraju biti stručni izrazi iz oblasti medicine: *Gesundheit, Erkrankung, Erkältung* i sl., u srednjim farmaceutskim školama iz oblasti farmacije: *Arznei, Heilmittel, Verschreibungspflicht* i sl. Međutim, utopijska je zamisao da učenik može postići potpunu jezičnu kompetenciju, čak i pod optimalnim uslovima. Zadatak nastavnika je da učenika osposobi i potiče na dalje, samostalno proširivanje znanja i vještina, naravno uz pomoć raznih udžbenika, priručnika, rječnika, gramatika i nakon redovnog školovanja.

2. PRIMJENA NASTAVNIH SREDSTAVA (MEDIJA) U NASTAVI NJEMAČKOG JEZIKA

Razvojem pedagoške tehnologije u drugoj polovini dvadesetog stoljeća termin *medij* postaje sve frekventniji u stručnoj didaktičkoj literaturi i popularniji među didaktičarima tako da najprije zamjenjuje *tehnička pomagala* budući da je tada pojam *medij* najčešće povezan s tehničkim uređajima koji su se više upotrebljavali izvan

nastavnog procesa i koji su se tek kasnije asimilirani u nastavu (radiokasetofon, TV, videokasete i sl.). Danas riječ *medij* u didaktici i metodici nastave njemačkog jezika podrazumijeva sve ono što djeluje posredno u odgojno-obrazovnom procesu što podrazumijeva primarno i nastavna sredstva (Eppert 1977: 188). U ovom radu će se pored termina *medij* koristiti i termin *nastavna sredstva* zbog njegove ukorijenjenosti u nastavnom procesu.

Da bi se nastavna sredstva uspješno primijenila, važni su: pravilan izbor sredstava u odnosu prema konkretnom zadatku nastave, pravilno korištenje odabranog sredstva i vješto rukovanje sredstvom. Pogrešan izbor ili pogrešan postupak u primjeni nastavnog sredstva može usporiti ili pogrešno usmjeriti proces učenja jezika. Vrijednost primjene nastavnih sredstava mjeri se po tome koliko ona u svakom pojedinom slučaju pridonosi procesu učenja.

2.1. PREGLED NASTAVNIH SREDSTAVA

Nastavna sredstva su sredstva prenošenja informacija i generalizacija, odnosno „didaktički oblikovana i prerađena izvorna stvarnost” (Poljak 1985: 101). Osmić i Tomić (2008: 74) također koriste termine *medij* i *multimedijalnost* koje definiraju kao povezano korištenje raznih medija (nastavnih sredstava) u realizaciji nekog nastavnog zadatka. Jedna od najprihvatljivijih klasifikacija nastavnih sredstava je podjela na:

- a) verbalna nastavna sredstva,
- b) vizuelna nastavna sredstva,
- c) auditivna nastavna sredstva,
- d) audio-vizuelna nastavna sredstva,
- e) tekstualna nastavna sredstva.

Pored ove podjele, možemo razlikovati i onu između klasičnih i modernih nastavnih sredstava. U klasična nastavna sredstva spadaju sljedeća odgojno-obrazovna sredstva: verbalna, tekstualna, vizuelna, auditivna, audio-vizuelna, manualna, eksperimentalna te pomoćna tehnička. U moderna nastavna sredstva spadaju obrazovni računarski softver, multimedije, elektronska komunikacija, ekspertni sistemi, nastavne baze znanja, inteligentni tutorski sistemi i slično.

Slika 1: Razvoj medija prijenosa informacija (Matasić i Dumić 2012: 146).

2.2. VIZUELNA NASTAVNA SREDSTVA U NASTAVI NJEMAČKOG JEZIKA

Vizuelna nastavna sredstva zasnivaju se na videokomponenti i imaju vidljive dimenzije i djeluju na vanjska osjetna sredstva. Najdužu tradiciju u nastavi njemačkog jezika ali i drugih stranih jezika ima primjena vizuelnih sredstava. Njihov značaj je u tome što učenici uče na očigledan način pa su takva znanja trajnija i dublja. U literaturi se pravi razlika između dvodimenzionalnih statičnih (crteži, slike, fotografije, dijagrami, grafoskopske folije, kartice, kartogrami, plakati, tablice, dijapozitivi, dijafilmovi) i dvodimenzionalnih dinamičnih (aplikacije, dinamične slike, videoklipovi, dokumentarni filmovi, crtani filmovi, programi) te trodimenzionalnih nastavnih sredstava (aparati, modeli, instrumenti itd.).

2.3. AUDITIVNA NASTAVNA SREDSTVA U NASTAVI NJEMAČKOG JEZIKA

Tehnološki napredak u nastavi njemačkog jezika uvodi i auditivna nastavna sredstva i pomagala od kojih danas najrašireniji ostaje *CD-player* (kasetofon). Auditivnim sredstvima upućujemo poruke koje se primaju čulom sluha. U njih se ubrajaju sadržaji

verbalnog, muzičkog i instrumentalnog izražavanja. Ti sadržaji su u današnje vrijeme najčešće snimljeni na CD-ove; prije su dominirale audio kasete, magnetofonske trake i gramofonske ploče. Danas se u nastavi njemačkog jezika može primijetiti sve veća prisutnost memorijskih uređaja na koje se pohranjuje pripadajući audiosadržaj. Važan i nezamjenjiv faktor u nastavi njemačkog jezika je i neposredna živa riječ nastavnika. Auditivna nastavna sredstva najviše se koriste u nastavi stranih jezika jer prevladava govorni element. Zvučni jezični model izvornoga govora na početnim stupnjevima nastave jezika potreban je za vježbanje fonetske jezične razine. Na kasnijim stupnjevima, snimke autentičnog govora ili simuliranog autentičnog govora nužne su za razvijanje vještine razumijevanja slušanjem. Auditivna nastavna sredstva primjenjuju se za vježbanje i korekciju izgovora, za razvijanje vještine razumijevanja slušanjem, za usvajanje melodije pjesama na stranom jeziku, za pobuđivanje estetskih osjećaja za stranu književnost slušanjem snimljenih literarnih tekstova u interpretaciji poznatih recitatora ili glumaca.

2.4. TEKSTUALNA NASTAVNA SREDSTVA U NASTAVI NJEMAČKOG JEZIKA

U tekstualna nastavna sredstva u nastavi njemačkog jezika ubrajamo tekstualni materijal koji služi kao izvor znanja. Tekstualni mediji se već od prve pismenosti koriste kao izvor znanja. Najfrekventnija tekstualna sredstva u nastavi njemačkog jezika su udžbenik i radna sveska. Pored udžbenika i radne sveske, od tekstualnih sredstava u nastavi njemačkog jezika koriste se: rječnici, priručnici, leksikoni, književna djela i dr.

2.5. AUDIO-VIZUELNA NASTAVNA SREDSTVA U NASTAVI NJEMAČKOG JEZIKA

Percepcije dobivene pomoću sluha i vida su osnova audio-vizuelnih nastavnih sredstava. Kod takvih nastavnih sredstava istovremeno djeluje audio i video-komponenta što doprinosi većoj efikasnosti u nastavi njemačkog jezika. Istraživanja su dokazala da učenici više nauče kad se koristi audio-vizuelna komponenta nego kad se koriste samo auditivna ili samo vizuelna nastavna sredstva. Veoma bitno je da se ne koriste sama audio-vizuelna sredstva, nego uvijek zajedno s drugim nastavnim

aktivnostima. Gradivo koje se uči primjenom audio-vizuelnih sredstava brže se pamti, a teže zaboravlja. Neka od najčešćih audio-vizuelnih nastavnih sredstava su filmovi i emisije, televizija te računar koji predstavlja veoma moćno novo nastavno sredstvo koje uz odgovarajuću dodatnu opremu, softver i Internet, može zamijeniti mnoga druga nastavna sredstva.

3. RAČUNARSKI PODRŽANO UČENJE NJEMAČKOG JEZIKA

Nagli razvoj multimedija ostavio je dubok trag u obrazovanju, kako na našim prostorima tako i u cijelom svijetu. Multimedijalna nastava kao pedagoška kategorija termin je novijeg datuma i predstavlja novije problemsko područje istraživanja u didaktici nastave njemačkog jezika. Multimedija u nastavi predstavlja povezano (zajedničko) integrisano korištenje različitih medija u realizaciji nekoga nastavnog zadatka (npr. obrada neke nastavne jedinice, ponavljanje i utvrđivanje nekog sadržaja) – Osmić i Tomić (2008: 74). U nastavi njemačkog jezika uvijek su dominirali udžbenici, no danas multimedijalni uređaji, kao što su računari, tableti, laptopi i multimedijalni projektori predstavljaju nezamjenjiv alat za planiranje i realizaciju nastavnih sadržaja stranih jezika. Ove nove tehnologije sastavni su dio mnogih ljudskih djelatnosti i imaju implikacije i u odgoju i obrazovanju, od predškolskih do visokoškolskih ustanova. Tehnološki napredak u privredi, nakon provjerene učinkovitosti, odražava se i u nastavi te ju nužno mijenja. Ipak, te promjene u odgojno-obrazovnom procesu često su kasnile, čisto iz finansijskih razloga jer škola i nastavnici jednostavno sebi nisu mogli priuštiti modernije multimedijalne uređaje. Posljednjih godina taj trend se mijenja. U skorije vrijeme je s masovnijim korištenjem računara u školama stvoren i uslov za kvalitetnije inoviranje nastave njemačkog jezika. Nastava s multimedijalnim sadržajem postoji u nastavnoj praksi duže vrijeme, ali je termin *računarski podržano učenje* pedagoška kategorija novijeg datuma. Računarski podržano učenje, multimedijalni sistem i jezični programi u nastavi njemačkog jezika izgrađuju se zbog potrebe funkcionalne i tehničke integracije brojnih i raznovrsnih medija što za cilj ima ekonomično učenje njemačkog jezika. Postavlja se pitanje kako utiču nove tehnologije obrazovanja na nastavu i učenje njemačkog jezika.

Postavlja se i drugo pitanje: u kojoj mjeri su škole spremne za prihvatanje novih medija i informatike u nastavi njemačkog jezika. Oba pitanja ključna su za proces učenja, a naročito su aktualna za proces aktivnog učenja.

3.1. NOVE TEHNOLOGIJE I NOVI MEDIJI U NASTAVI STRANOG JEZIKA

Svijet elektronskih medija svakim danom postaje sve nepregledniji. Termini iz oblasti informatike postali su stalni dijelovi našeg vokabulara, ali se brzo mijenjaju mogućnosti, snaga i potencijal hardvera i softvera, a samim time i značaj za društvo i odgojno-obrazovne institucije, što uključuje, naravno, i nastavu njemačkog jezika. Termini *novi mediji* i *nove tehnologije* podrazumijevaju zapravo sve medije čije funkcije upravlja centralni element *čip* i koji prerađuje tekstualni, zvučni i slikovni materijal (Rüschhoff 1991: 321). *Mozak* računara je CPU (procesor) i da bismo dobili željene funkcije i da bismo izvršili određene procese pomoću njega, nužno je unijeti odgovarajuće informacije, naredbe i podatke. To se može ostvariti putem jezičnog softvera, odnosno programa namijenjenog za učenje stranog jezika. Informatički sadržaji koji pomažu učenje stranog jezika u stručnoj literaturi se nazivaju *teachware* ili *learnware* (Rüschhoff 1989: 41).

3.2. COMPUTER ASSISTED LANGUAGE LEARNING (CALL)

Termin *CALL* podrazumijeva upotrebu računarski podržanog obrazovnog programa koji učeniku ili grupi učenika prezentira zadatak, analizira uneseno rješenje i ukoliko bude potrebno, ispravlja to rješenje (Rüschhoff 1991: 322). U stručnoj literaturi termin *CALL* koristi se za računarski podržano učenje jezika. Računarski podržano učenje jezika je sve donedavno bilo nepoznato područje za većinu nastavnika njemačkog jezika osim onih koji su se zanimali za primjenu novih medija, odnosno nove tehnologije za ostvarivanje svojih nastavnih ciljeva i rješavanje nastavnih zadataka. Opći ciljevi računarski podržanog učenja jezika ne razlikuju se od ciljeva tradicionalne nastave stranog jezika, a to su:

- a) savlađivanje standardnog govornog i pisanog jezika za komunikaciju na stranom jeziku,
- b) kontakt s kulturom i načinom života ljudi koji žive u zemljama gdje se taj jezik govori,
- c) bogaćenje opće kulture i proširivanje znanja,
- d) razvijanje intelektualnih sposobnosti, estetskih i moralnih vrijednosti i sl.

Na početku razvoja računarski podržanog učenja stranog jezika kreatori jezičnih programa najprije su se fokusirali na samostalno učenje.

Vježbe prevođenja i gramatičke vježbe od velikog su značaja. Međutim, računar nije univerzalni medij jer se jezični programi na računaru koriste kao domaća zadaća koja je u stanju da sama sebe ispravlja. Sve se to dešava u okviru nastavnog sadržaja jer računar nema zadatak da potpuno individualizira učenje stranog jezika. Puko saopćavanje grešaka pri rješavanju zadataka također nije cilj jezičnih softvera, već se greške učeniku predočavaju pomoću takozvanih *instructional dialogues* (Rüschhoff 1991: 323), koji učenika informiraju o vrsti i stepenu greške, odnosno kako je došlo do određene greške i kako će ubuduće izbjeći te iste greške. Trenutno se intenzivno radi i na jezičnim programima koji učeniku ne nameću određene programske sadržaje i tokove nego se više fokusiraju na nivo znanja i postignuti uspjeh učenika te na toj osnovi prilagođavaju vježbe i druge programske sadržaje. Učenik pri tome uvijek mora imati kontrolu nad programom, odnosno sam mora odlučivati kada će aktivirati ili deaktivirati određenu opciju. Postoje jezični programi koji su koncipirani isključivo za grupni oblik rada u nastavi stranog jezika.

Računar i monitor imaju funkciju fleksibilne elektronske table. Program učenicima predstavi određeni zadatak koji kod učenika potiče aktivnost i komunikaciju. Zadatak pokušaju grupno riješiti i rješenje unose u računar. Računar im daje *feedback* i na osnovi njihovog rješenja softver uređuje i priprema novi zadatak.

Rüschhoff (1991) tvrdi da svaki računarski podržani obrazovni program (CALL) treba imati sljedeće karakteristike:

- a) CALL softver treba omogućiti učenicima da uče jezik na osnovu jezične interakcije odnosno da se govorna i faktička znanja utemelje i prošire na osnovu postavljanja i provjere hipoteza;
- b) Učenik ne treba služiti samo kao ispitanik, nego CALL mora pružiti učeniku priliku da sam eksperimentiše i otkriva;
- c) Učenik mora imati sam kontrolu nad programskim tokovima. Također bi trebao više kontrolirati korake učenja jezika i obima jezičnih vježbi;
- d) CALL softver se ne smije samo koncentrirati na faktičko znanje jezika, nego mora učenicima otkriti različite načine rada i novi pristup jezičnom materijalu.

Prema Rüschoffu (1991), računar se koristi kao sredstvo za rad, kao nastavno sredstvo i kao sredstvo koje pomaže korisniku u učenju da bi on mogao podučavati druge korisnike računara. Računar treba voditi učenika kroz softver i uvijek treba odgovoriti na date naredbe korisnika.

II dio

Statistički uzorak predstavljao je izbor nastavnika njemačkog jezika osnovnih i srednjih škola na području Tuzlanskog kantona. Uzorak je reprezentativan jer odražava strukturu populacije koju predstavlja i adekvatno su zastupljeni karakteristični slojevi populacije. Svojom veličinom je također adekvatan jer predstavlja 52,5% ukupne populacije osnovnih (Bo) i srednjih škola (Bs) na području Tuzlanskog kantona.

Ukupan broj škola na području Tuzlanskog kantona:

$$\begin{aligned} B_o + B_s &= B \\ 88 (73,33\%) + 32(26,67\%) &= \mathbf{120 (100\%)} \end{aligned}$$

Ukupna veličina statističkog uzorka je:

$$\begin{aligned} B_o + B_s &= B \\ 51 + 15 &= \mathbf{66 (56\%)} \end{aligned}$$

Istraživačka metoda koja je primijenjena u ovom radu je anketiranje nastavnika njemačkog jezika osnovnih i srednjih škola na području Tuzlanskog kantona. Mjerni instrument primijenjen u radu bila je anketa s pitanjima otvorenog tipa, pitanjima dvočlanog odgovora i višestrukog odgovora. Pitanja u zaglavlju ankete odnosila su se na opće podatke o nastavniku, odnosno na naziv i mjesto škole u kojoj nastavnik radi.

Prvo pitanje bilo je vezano za radno iskustvo u prosvjeti. U drugom pitanju nastavnici su trebali navesti koji nastavni medij najčešće koriste u svom radu. Treće i četvrto pitanje imali su dvočlani izbor i odnose se na opremljenost škole, odnosno da li škola ima adekvatnu računarsku laboratoriju i da li je nastavnik njemačkog jezika upotrebljava u realizaciji svojih nastavnih ciljeva i obrade nastavnog sadržaja. Petim pitanjem saznat će se uzrok neprimjenjivanja računara u nastavi. Pitanja šest do sedam odnose se na primjenu odgovarajućeg jezičnog softvera u nastavi njemačkog jezika, odnosno da li su nastavnici njemačkog jezika uopće koristili jezični softver na svojim časovima, koji jezični softver su koristili, koliko često i koje su jezične vještine i jezični elementi obuhvaćeni jezičnim softverom (pitanja 8–12). Trinaesto pitanje je u direktnoj vezi s dvanaestim i tu nastavnik njemačkog jezika može iznijeti svoje

mišljenje o multimedijalnim sadržajima u nastavi njemačkog jezika, odnosno da li multimedijalni sadržaj može unaprijediti nastavu njemačkog jezika.

1. ANALIZA ODGOVORA NA PRVO PITANJE

Prvo pitanje odnosilo se na radno iskustvo u godinama nastavnika njemačkog jezika na području Tuzlanskog kantona. Ponuđene su četiri opcije:

- a) 0–3 godine
- b) 4–9 godine
- c) 10–15 godina
- d) 15+ godina.

Tabela 1. Radno iskustvo nastavnika njemačkog jezika (u godinama)

Radno iskustvo u godinama	Osnovna škola		Srednja škola		Σ	%
	Σ	%	Σ	%		
a	6	11,76	2	13,33	8	12,12
b	24	47,06	6	40	30	45,46
c	18	35,3	5	33,33	23	34,84
d	3	5,88	2	13,33	5	7,58
Σ	51	100	15	100	66	100

2. ANALIZA ODGOVORA NA DRUGO PITANJE

Drugo pitanje odnosilo se na primjenu medija u nastavi njemačkog jezika. Nastavnik je trebalo da označi koju od pet navedenih opcija najčešće koristi u svom odgojno-obrazovnom radu. Ponuđene su sljedeće opcije:

- a) Auditivni medij (cd-player, MP3-player, kasetofon itd.)
- b) Vizuelni medij (slika, crtež, dijafilm itd.)
- c) Tekstualni medij (udžbenik, radna sveska, rječnik itd.)
- d) Audio-vizuelni medij (DVD-player, film, TV itd.)
- e) Elektronski računar (laptop, pametni telefon, tablet itd.)

Tabela 2: Primjena medija u nastavi njemačkog jezika

Primjena medija u nastavi	Osnovna škola		Srednja škola		Σ	%
	Σ	%	Σ	%		
a	14	27,46	3	20	17	25,76
b	1	1,96	2	13,33	3	4,54
c	35	68,62	9	60	44	66,67
d	0	0	0	0	0	0
e	1	1,96	1	6,67	2	3,03
Σ	51	100	15	100	66	100

Tabela 3: Primjena medija u nastavi njemačkog jezika u odnosu na radno iskustvo nastavnika u osnovnim školama

Primjena medija u nastavi	Radno iskustvo								Σ	%
	0-3 god.	%	4-9 god.	%	10-15 god.	%	15+ god.	%		
a	22	33,33	5	20,83	7	38,89	0	0	14	27,46
b	0	0	1	4,17	0	0	0	0	1	1,96
c	4	66,66	17	70,83	11	61,11	3	100	35	68,62
d	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
e	0	0	1	4,17	0	0	0	0	1	1,96
Σ	6	100	24	100	18	100	3	100	51	100

Tabela 4: Primjena medija u nastavi njemačkog jezika u odnosu na radno iskustvo nastavnika u srednjim školama

Primjena medija u nastavi	Radno iskustvo								Σ	%
	0-3 god.	%	4-9 god.	%	10-15 god.	%	15+ god.	%		
a	0	0	2	33,33	1	20	0	0	3	20
b	0	0	1	16,67	1	20	0	0	2	13,33
c	2	100	2	33,33	3	60	2	100	9	60
d	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
e	0	0	1	16,67	0	0	0	0	1	6,67
Σ	2	100	6	100	5	100	2	100	15	100

Analizom odgovora na drugo pitanje može se zaključiti da nastavnici njemačkog jezika u osnovnim i srednjim školama u svom odgojno-obrazovnom radu pretežno koriste tekstualni medij (66,67%). Od ispitanih nastavnika niko nije naveo da koristi audio-vizuelni medij. Nastavnici s radnim iskustvom 0–3 godine u osnovnim i srednjim školama najradije koriste tekstualni medij. Na drugom mjestu po frekventnosti primjene su auditivna nastavna sredstva s ukupno 25,76%. Zanimljiv je podatak da svi nastavnici njemačkog jezika s više od 15 godina radnog iskustva u osnovnim i srednjim školama koriste primarno tekstualni medij.

3. ANALIZA ODGOVORA NA TREĆE PITANJE

Treće pitanje odnosilo se na opremljenost škole u kojoj rade nastavnici, odnosno da li škola posjeduje adekvatnu računarsku laboratoriju koja bi nastavnicima njemačkog jezika omogućila realizaciju nastavnih ciljeva i zadataka pomoću računara i računarske mreže. Nastavnicima je ponuđen dvočlani izbor: DA ili NE.

Tabela 5: Opremljenost škola računarskom laboratorijom

	Osnovna škola		Srednja škola		Σ	%
	Σ	%	Σ	%		
DA	51	100	15	100	66	100
NE	0	0	0	0	0	0
Σ	51	100	15	100	66	100

Analizom odgovora na treće pitanje može se konstatirati da sve škole na području TK posjeduju računarsku laboratoriju. Iz navedenog slijedi da su sve osnovne i srednje škole optimalno opremljene računarskom laboratorijom.

4. ANALIZA ODGOVORA NA ČETVRTO PITANJE

Nastavnici su na pitanje o primjeni računara u procesu nastave imali opciju da zaokruže DA ili NE.

Tabela 6: Primjena računara u procesu nastave

Primjena računara u procesu nastave	Osnovna škola		Srednja škola		Σ	%
	Σ	%	Σ	%		
DA	1	1,96	1	6,67	2	3,03
NE	50	98,04	14	93,33	64	96,97
Σ	51	100	15	100	66	100

Tabela 7: Primjena računara u procesu nastave u osnovnim školama

Primjena medija u nastavi	Radno iskustvo								Σ	%
	0-3 god.	%	4-9 god.	%	10-15 god.	%	15+ god.	%		
a	0	0	1	4,17	0	0	0	0	1	1,96
b	6	100	23	95,83	18	100	3	100	50	98,04
Σ	6	100	24	100	18	100	3	100	51	100

Tabela 8: Primjena računara u procesu nastave u srednjim školama

Primjena medija u nastavi	Radno iskustvo								Σ	%
	0-3 god.	%	4-9 god.	%	10-15 god.	%	15+ god.	%		
a	0	0	1	20	0	0	0	0	1	6,67
b	2	100	5	80	5	100	2	100	14	93,33
Σ	2	100	6	100	5	100	2	100	15	100

Na osnovi odgovora koje su dali nastavnici osnovnih i srednjih škola može se zaključiti da samo mali broj nastavnika koristi računar u nastavi njemačkog jezika (3,03%), odnosno da su to nastavnici koji spadaju u kategoriju nastavnika s radnim iskustvom 4–9 godina.

5. ANALIZA ODGOVORA NA PETO PITANJE

Nastavnici koji su odgovorili u prethodnom pitanju da ne koriste računar, u petom pitanju trebali su navesti razlog nekorištenja računara. Nastavnici su zaokružili jedan od ponuđenih odgovora:

- a) Škola ne posjeduje računarski laboratorij,
- b) Računarski laboratorij nije predviđen za nastavu njemačkog jezika,
- c) Nemate pristup računaru,
- d) Ne znate koristiti računar,
- e) Nemate adekvatan jezični softver.

Tabela 9: Razlog nekorištenja računara

Razlog nekorištenja računara	Osnovna škola		Srednja škola		Σ	%
	Σ	%	Σ	%		
a	0	0	0	0	0	0
b	22	44	4	28,57	26	40,63
c	1	2	0	0	1	1,56
d	0	0	0	0	0	0
e	27	54	10	71,43	37	57,81
Σ	50	100	14	100	64	100

Tabela 10: Razlog nekorištenja računara u osnovnim školama

Primjena medija u nastavi	Radno iskustvo								Σ	%
	0-3 god.	%	4-9 god.	%	10-15 god.	%	15+ god.	%		
a	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
b	3	50	12	52,17	7	38,89	0	0	22	44
c	0	0	0	0	0	0	1	33,33	1	2
d	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
e	3	50	11	47,83	11	61,11	2	66,67	27	54
Σ	6	100	23	100	18	100	3	100	50	100

Tabela 11: Razlog nekorištenja računara u srednjim školama

Primjena medija u nastavi	Radno iskustvo								Σ	%
	0-3 god.	%	4-9 god.	%	10-15 god.	%	15+ god.	%		
a	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
b	1	50	1	20	1	20	1	50	4	28,57
c	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
d	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
e	1	50	4	80	4	80	1	50	10	71,43
Σ	2	100	5	100	5	100	2	100	14	100

Analizirajući odgovore na peto pitanje, može se doći do zaključka da nastavnici njemačkog jezika ne koriste računar većinom iz razloga što ne posjeduju adekvatan jezični softver koji bi mogli koristiti u procesu nastave njemačkog jezika (57,81%). Analizirajući rezultat, vidi se da svi anketirani nastavnici znaju koristiti računar. Pored neposjedovanja adekvatnog jezičnog softvera veliki broj nastavnika (40,63%) ne koristi računar zbog činjenice da računarski laboratorij u školi nije predviđen za nastavu njemačkog jezika.

6. ANALIZA ODGOVORA NA ŠESTO PITANJE

Šesto pitanje odnosi se na primjenu jezičnog softvera, odnosno da li su nastavnici nekada koristili obrazovni jezični softver. Nastavnici su imali dvočlani izbor (DA ili NE).

Tabela 12: Primjena jezičnog softvera

Primjena jezičnog softvera	Osnovna škola		Srednja škola		Σ	%
	Σ	%	Σ	%		
DA	0	0	1	6,67	1	1,51
NE	51	100	14	93,33	65	98,49
Σ	51	100	15	100	66	100

Analizirajući odgovore na ovo pitanje, dolazimo do poražavajućeg rezultata: nijedan nastavnik koji radi u osnovnoj školi nikada nije koristio jezični softver na svojim časovima. U srednjoj školi samo je jedan nastavnik koristio jezični softver u procesu nastave (6,67%).

S obzirom na činjenicu da živimo u 21. vijeku i da su tehnologija, računari i softver koji prati računare dostigli fascinantan nivo, činjenica da je samo jedan nastavnik (1,51%) koristio jezični softver odnosno da 98,49% nastavnika nikada nije koristilo obrazovni jezični softver u procesu nastave je više nego poražavajući podatak. Sumirajući odgovore na ovo pitanje, dolazi se do zaključka da nastavnici ne koriste softver na svojim časovima, odnosno da nastava njemačkog jezika na području Tuzlanskog kantona ne uključuje multimedijalne sadržaje u tolikoj mjeri da bi im omogućila efikasniji i kvalitetniji oblik realizacije nastavnih sadržaja.

7. ANALIZA ODGOVORA NA SEDMO, OSMO, DEVETO, DESETO I JEDANAESTO PITANJE

Budući da je samo jedan nastavnik (iz kategorije nastavnika s 4–9 godina radnog iskustva) koristio jezični softver, samo on je i odgovorio na pitanja 7, 8, 9, 10 i 11.

Odgovorom na sedmo pitanje o nazivu softvera koji nastavnici koriste u svom odgojno-obrazovnom radu stekao se uvid u vrstu jezičnog programa koji su nastavnici primjenjivali. Nastavnik koji je jedini koristio jezični softver naveo je da je koristio digitalizirane udžbenike i radne sveske izdavačke kuće *Hueber* na DVD-u. Naziv DVD-a koji je koristio nastavnik je *Deutsch für Jugendliche: Beste Freunde – Das interaktive Kursbuch für Whiteboard und Beamer*.

Osmo pitanje odnosilo se na frekventnost primjene jezičnog programa. Nastavnik je odgovorio da softver koristi samo od 1 do 10 puta u toku jedne školske godine.

Analizirajući deveto pitanje, *Na kojim časovima koristite jezički softver?* nastavnik je odgovorio da je pretežno koristio softver za obradu novog nastavnog sadržaja.

Analizom desetog pitanja *Koje jezične vještine su obuhvaćene jezičnim softverom?* nastavnik je odgovorio da su sve jezične vještine (pisanje, govor, čitanje i slušanje) obuhvaćene DVD-om *Deutsch für Jugendliche: Beste Freunde – Das interaktive Kursbuch für Whiteboard und Beamer*. Nastavnik je također naveo u jedanaestom pitanju *Koji jezični elementi su obuhvaćeni jezičkim softverom?* da su zapravo svi jezični elementi, tj. gramatika, vokabular i izgovor obuhvaćeni softverom izdavačke kuće *Hueber*.

8. ANALIZA ODGOVORA NA DVANAESTO PITANJE

Dvanaesto pitanje bilo je vezano za mišljenje nastavnika o unapređenju nastave njemačkog jezika pomoću multimedijalnih sadržaja. Nastavnici su imali opciju dvočlanog izbora (DA ili NE).

Tabela 13: Mišljenje nastavnika njemačkog jezika o unapređenju nastave njemačkog jezika pomoću multimedijalnog sadržaja

Unapređenje nastave pomoću multimedijalnog sadržaja	Osnovna škola		Srednja škola		Σ	%
	Σ	%	Σ	%		
DA	49	96,08	14	93,33	63	95,46
NE	2	3,92	1	6,67	3	4,54
Σ	51	100	15	100	66	100

Tabela 14: Mišljenje nastavnika njemačkog jezika o unapređenju nastave njemačkog jezika pomoću multimedijalnog sadržaja u osnovnim školama

Primjena medija u nastavi	Radno iskustvo								Σ	%
	0-3 god.	%	4-9 god.	%	10-15 god.	%	15+ god.	%		
a	0	100	24	100	18	100	1	33,33	49	96,08
b	0	0	0	0	0	0	2	66,67	2	3,92
Σ	6	100	24	100	18	100	3	100	51	100

Tabela 15: Mišljenje nastavnika njemačkog jezika o unapređenju nastave njemačkog jezika pomoću multimedijalnog sadržaja u srednjim školama

Unapređenje nastave pomoću multimedijalnog sadržaja	Radno iskustvo								Σ	%
	0-3 god.	%	4-9 god.	%	10-15 god.	%	15+ god.	%		
a	2	100	6	100	5	100	1	50	14	93,33
b	0	0	0	0	0	0	1	50	1	6,67
Σ	2	100	6	100	5	100	2	100	15	100

Analizirajući odgovore na dvanaesto pitanje, većina nastavnika njemačkog jezika (95,46%) smatra da bi uvođenje multimedijalnog sadržaja u nastavi unaprijedilo nastavu njemačkog jezika. Samo mali broj nastavnika njemačkog jezika (4,54%) smatra da multimedijalnim sadržajem ne bi dobili nikakvu dodatnu vrijednost u svom odgojno-obrazovnom radu. Interesantna je i činjenica da takav negativan stav prema multimedijalnim elementima i sadržaju dolazi samo iz reda kategorije nastavnika koji imaju petnaest i više godina staža u struci. Na osnovi tih podataka može se generalizirati stav da nastavnici vjeruju da multimedijalni sadržaj unaprjeđuje nastavu njemačkog jezika kako u srednjoj tako i u osnovnoj školi.

9. ANALIZA ODGOVORA NA TRINAESTO PITANJE

Trinaesto pitanje vezano je za prethodno i odnosilo se na obrazloženje odgovora, odnosno nastavnik je trebao obrazložiti zašto smatra da uvođenje multimedijalnog sadržaja unaprjeđuje nastavu njemačkog jezika, odnosno zašto je ne unaprjeđuje. Analiza sadržaja je izvršena na osnovi sličnosti sadržaja dobivenih odgovora. Nakon analize sadržaja odgovora, određene su sljedeće kategorije:

- a) efikasna nastava,
- b) teška primjena,
- c) savremeni medij,
- d) pomoć nastavniku njemačkog jezika,
- e) bez obrazloženja.

Tabela 16: Obrazloženje nastavnika zašto multimedija unaprjeđuje, odnosno ne unaprjeđuje nastavu njemačkog jezika

Obrazloženje odgovora na 12. pitanje	Osnovna škola		Srednja škola		Σ	%
	Σ	%	Σ	%		
a	26	50,98	9	60	35	53,04
b	2	3,92	1	6,67	3	4,54
c	3	5,88	0	0	3	4,54
d	9	17,65	2	13,33	11	16,67
e	11	21,57	3	20	14	21,21
Σ	51	100	15	100	66	100

Nastavnici koji su odgovorili da uvođenjem multimedijalnih sadržaja nastava postaje efikasnija čine većinu, kako u osnovnoj (50,98%) tako i u srednjoj školi (60%). Smatrali su da se uvođenjem multimedijalnih elementa eliminira gubljenje vremena, da se sadržaj brže prezentira, brže usvaja i uvježbava. Također, znatan broj nastavnika njemačkog jezika (16,67%) smatra da bi uvođenjem multimedijalnih sadržaja u nastavu olakšali sebi posao, odnosno ne bi trebalo u svakom razredu i u svakom odjeljenju pisati na tabli isti sadržaj već bi ga jednostavno i bez previše truda mogli prezentirati razredu. Također su naveli da bi se više mogla koristiti očigledna sredstva i ne bi trebalo uvijek nositi rječnike, udžbenike, radne sveske i sl. na čas. Samo 4,54% nastavnika smatra da treba kontinuirano modernizirati nastavni proces savremenim medijima. Također smatraju da bi trebalo stalno pratiti nove trendove multimedijalnog svijeta. Svi nastavnici njemačkog jezika koji su na 12. pitanje odgovorili sa "NE" (4,54%), odnosno nastavnici koji imaju negativan stav prema modernoj tehnologiji u nastavnom procesu, obrazložili su to teškom primjenom, odnosno da učenici ne bi znali koristiti multimedijalni sadržaj i da bi se previše otuđili. Ukupno 14 nastavnika njemačkog jezika (21,21%) nije dalo obrazloženje o svom stavu.

ZAKLJUČAK

Brzim razvojem računarske tehnologije u 21. vijeku stvaraju se ujedno i bolji uslovi za multimedijalni pristup u obrazovanju. U savremenim svjetskim trendovima u obrazovanju sve važniju ulogu imaju dostignuća računarske tehnologije. Mnoge škole na području Tuzlanskog kantona već posjeduju adekvatnu računarsku opremu koja može pomoći svim nastavnicima pri realizaciji nastavnih ciljeva i zadataka. Poražavajući podatak je da samo mali broj nastavnika njemačkog jezika koristi multimedijalni potencijal koji posjeduju škole. Od ukupno 66 anketirana nastavnika njemačkog jezika samo 3,03% koristi računar na svojim časovima. Samo je jedan nastavnik njemačkog jezika koristio jezični program u procesu nastave. Razlog neprimjenjivanja jezičnih programa jest neposjedovanje adekvatnog obrazovno-jezičnog programa koji bi mogli koristiti u procesu realizacije plana i programa nastave njemačkog jezika. Ipak je ohrabrujući podatak da većina nastavnika, kako u

srednjoj tako i u osnovnoj školi, ipak smatra da bi uvođenjem multimedijalnih elemenata nastava postala kvalitetnija, efikasnija i da bi bila od velike pomoći svim nastavnicima njemačkog jezika. Što se tiče primjene nastavnih medija, još uvijek se najčešće primjenjuje tekstualni medij (66,67%). Dakle, udžbenici, radne sveske i rječnici još uvijek su najpopularniji među nastavnicima njemačkog jezika. Prema tome, nastavnici njemačkog jezika većinom koriste tradicionalne medije da bi realizirali postavljene obrazovne ciljeve i zadatke. Svaki nastavnik preferira pojedini nastavni medij, ali ne postoji univerzalni medij ili univerzalno sredstvo u nastavi njemačkog jezika koje se može koristiti pri svakom zadatku i problemu. Dakle, nužno je da nastavnik njemačkog jezika kombinira određene medije i da pronade najefikasnije koji će pokazati optimalne rezultate. Nesumnjivo je da se nastava njemačkog jezika mora više prilagoditi zahtjevima elektronske pismenosti. Upoznavanje nastavnika s novim tehnologijama, novim, a i postojećim jezičnim programima također je neophodno. Nastava njemačkog jezika zahtijeva od nastavnika korištenje modernijih sredstava u svim onim nastavnim situacijama njemačkog jezika gdje će doprinijeti efikasnijoj realizaciji i ostvarenju ciljeva i zadataka nastave. Međutim, ne smije se zaboraviti činjenica da nastavnici moraju imati i slobodu da samostalno biraju i procjenjuju opravdanost novog medija, određene metode ili određenog nastavnog sredstva. Rezultati dobiveni ovim istraživanjem otvaraju nove mogućnosti i puteve prema budućim istraživanjima u toj oblasti. Dalja istraživanja mogu riješiti pitanje koje su metode i koja sredstva najefektivnija tokom obrade određene nastavne oblasti. Također mogu riješiti pitanje zašto samo mali broj nastavnika poznaje jezične programe. Može se i pokušati odrediti kvalitet jezičnih programa, odnosno treba ispitati mogućnost daljeg unapređivanja jezičnih programa.

LITERATURA

1. Eppert, Franz (1977), *Lexikon des Fremdsprachenunterrichtsm*, Bochum, Ferdinand Kamp
2. Heuer, Helmut (1979), *Grundwissen der englischen Fachdidaktik*, Heidelberg
3. Horvat, Marko/Juričić, Marko (2014), *Nastavna sredstva i nastavna pomagala u predmetnom kurikulu informatike*, Zagreb, Školski vjesnik
4. Komensky, Jan Amos (1965), *Didaktika Magna (Velika didaktika)*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
5. Leeb, Oliver (2004), *Medien im Unterricht*, Ravensburg, Grin Verlag
6. Matasić, Iva/Dumić, Saša (2012), *Multimedijske tehnologije u obrazovanju*, Medijska istraživanja, Zagreb
7. Neuner, Gerhard (1995), *Methodik und Methoden, Überblick*, U: Bausch, Karl-Richard i dr. (izd.), *Handbuch Fremdsprachenunterricht*, Tübingen, Francke
8. Osmić, Ibrahim/Tomić, Ruža (2008), *Didaktika*, Srebrenik, Selimpex
9. Poljak, Vladimir (1985), *Didaktika*, Zagreb, Školska knjiga
10. Real, Willi (1985), *Methodenpluralismus in der englischen Fachdidaktik*, Offene Fragen trotz vieler Antworten, Marburg, Informationszentrum für Fremdsprachenforschung
11. Reich, Kersten (2014), *Unterrichtsmethoden im konstruktiven und systemischen Methodenpool*, Köln, Universität zu Köln
12. Richard, J, C./Rodgers, T, S, (2001), *Approaches and Methods in Language Teaching*, England, Cambridge University Press
13. Rüschoff, Bernd (1989), *Selbständiges Lernen mit dem Computer am Beispiel interaktiver audiovisueller CALL Materialien*, U: Die neueren Sprachen 88/89, 50–60
14. Rüschoff, Bernd (1991), *Elektronische Medien*, Tübingen, Francke Verlag
15. Schulz-Zander, Renate (2008), *Veränderung der Lernkultur mit digitalen Medien im Unterricht*, München, Kopaedverlags GmbH
16. Tanović, Mustafa (1972), *Savremena nastava stranih jezika*, Sarajevo, Svjetlost
17. Tulodziecki, Gerhard/Herzig, Bardo/Blömeke, Sigrid (2009), *Gestaltung von Unterricht, Eine Einführung in die Didaktik*, Bad Heilbrunn, Julius Klinkhardt

MULTIMEDIA IN GERMAN LANGUAGE TEACHING

Summary

Due to rapid expansion of computer technology in the 21st century, better conditions for multimedial approach in education have been created. In contemporary educational trends, IT achievements have increasingly occupied a prominent role. Many schools in the area of Tuzla Canton have already been equipped with adequate computer equipment which can significantly contribute to the realization of all educational goals and tasks. The aim of this paper is to answer the question how to fit modern technologies (such as language educational programs) into modern approaches of German language teaching. Additionally, it will attempt to answer how often do teachers apply modern technologies in the educational process as well as how much of traditional educational methods and teaching aids are currently being used.

Keywords: multimedial teaching aids, German language teaching, didactics, methodology

Adresa autora

Authors' address

Ivica Tokić, Filozofski fakultet Tuzla

ivica.tokic@gmail.com

Vahid Puškarević, Tuzla

vahid.puskarevic@hotmail.com

Kenan Kadrić, Tuzla

kenankadric@gmail.com

